

Mosya I. A. The Content and Structure of the Self-educational Competence of Future Skilled Workers

The article highlights the aspects of the implementation of the ideas of competence approach in vocational education. Described entity is translated content, identified the dominant factors in the development of the self-education of the individual. Refine the structure of self-educational competence of future skilled worker.

Key words: competence approach, skilled worker, competence, self-educational activity, the ability of the component.

Стаття надійшла до редакції 04.07.2012 р.

Прийнято до друку 26.10.2012 р.

УДК 37.013.74

Л. О. Петриченко

**ПРОГНОСТИЧНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ПОРІВНЯЛЬНОЇ
ПЕДАГОГІКИ ЯК НАУКИ В УКРАЇНІ**

Постановка проблеми. За умов широкого обміну педагогічно цінною інформацією з'являється можливість активного й ефективного вирішення окремих теоретичних проблем завдяки збагаченню системи національних педагогічних знань висновками й узагальненнями, отриманими в аналогічних ситуаціях зарубіжними вченими. Однак при цьому виникає чимало питань, зокрема: як знайти найбільш доцільні форми організації та способи проведення інтернаціональних досліджень? Як забезпечити плідне використання результатів цих досліджень у різних країнах з огляду на специфіку національних систем освіти? Як дійти згоди щодо питань про спільний понятійний апарат? Дати адекватні відповіді на ці питання покликана порівняльна педагогіка, яка на межі тисячоліть почала активно розвиватися в Україні.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Як свідчить огляд літературних джерел, розглядом питань порівняльної педагогіки займаються такі українські вчені, як: О. Галус, В. Кравець, Н. Лавриченко, Л. Пуховська, А. Сбруєва, О. Сухомлинська, І. Тараненко, Л. Шапошнікова, Г. Троцько тощо. Зазначені дослідники розробили науково-понятійний апарат порівняльної педагогіки як науки та навчальної дисципліни, вивчили історію її становлення та розвитку, а також розглянули ідеї вітчизняних і зарубіжних колег.

Мета статті – проаналізувати зміст науково-педагогічних джерел з метою визначення прогностичних тенденцій розвитку порівняльної педагогіки як науки в Україні

Об'єкт дослідження – процес становлення та розвитку української компаративістики.

Предмет дослідження – історія розвитку порівняльної педагогіки.

Виклад основного матеріалу. Термін „порівняльна педагогіка” міцно ввійшов до наукового обігу майже в усьому світі. Так, німецькою він звучатиме *vergleichende padagogik*, французькою – *pedagogie compare*, англійською – *comparative education*. Проте в Україні порівняльна педагогіка як галузь наукового знання почала інтенсивно розроблятися лише протягом останнього десятиріччя.

Теоретичною основою педагогічної компаративістики є географічний, порівняльно-технічний, проблемний та історичний підходи [1, с. 40 – 41].

Особливість географічного підходу полягає в описі, характеристиці теорії й практики розвитку освітньо-виховних закладів. Отримані дані використовуються як фундамент для порівняння, співставлення досліджуваних питань та визначають об'єктивність, достовірність і наукову глибину висновків подальшого порівняльного вивчення.

Порівняльно-технічний підхід у дослідженні педагогів-компаративістів становить аналіз і зіставлення висновків, узагальнень, концепцій, що стосуються результатів. Вивчаються спільні й відмінні риси в системах освіти, загальні й специфічні прояви педагогічних закономірностей. Цей підхід дозволяє оцінити отримані результати в історичному, сучасному й прогностичному плані, дає можливість передбачити шляхи подальшого розвитку педагогічних систем, теорій.

Важливим складником теоретичних основ порівняльної педагогіки є проблемний підхід у вивченні фактів, процесів, концепцій. Цей підхід містить опис і аналіз стану навчальних закладів, освітніх систем, педагогічних теорій, проблемне судження, що виражає можливість або ймовірність запропонованого твердження, визначення співвідношення умов і чинників, у яких відбувається процес навчання й виховання, усвідомлення протиріч у педагогічній діяльності. Проблемний пошук допомагає продуктивно вирішити педагогічні проблеми. Історичний підхід у дослідженнях з порівняльної педагогіки дозволяє простежити основні тенденції розвитку педагогічного явища, починаючи від моменту зародження, урахувавши всі етапи, які воно пройшло, а також сучасний стан. Такий підхід здійснюється у взаємозв'язку із вивченням природи та соціальної дійсності, їхнього історичного розвитку. Однак для педагога-компаративіста історичні екскурси, звернення до історичних або історико-педагогічних чинників не є головною метою. Вони використовуються, як правило, для глибшого розуміння джерел походження педагогічних явищ, виявлення їх коренів [1, с. 40]. Для педагогічної компаративістики велике значення має використання синхронного порівняльного аналізу сучасного стану та тенденцій розвитку освіти в різних країнах і регіонах, оскільки в умовах сьогодення простежується схожість між освітніми системами, подібність у розв'язанні педагогічних проблем. Серед таких проблем –

демократизація школи й особистості, гуманізація освіти, відповідність освіти й виховання завданням розвитку особистості й об'єктивним суспільним вимогам [1, с. 41].

До головних теоретико-методологічних принципів порівняльних історико-педагогічних та сучасних досліджень належать розкриття ідей самобутності й свободи педагогічного вибору. Це означає, що слід з'ясувати, в якому обсязі та в якій державі на певному етапі реалізовувались автономії школи та педагогічного процесу, чи мала місце їх залежність від тих чи інших класів, державних інститутів, релігійних настанов, чи дозволялася політизація освіти й виховання, чи існував зв'язок між політикою й освітою.

Ще одним принципом теорії порівняльно-педагогічних досліджень є об'єктивний підхід у вивченні фактів, явищ, процесів. Тому неприпустимим є однозначне й тенденційне оцінювання минулого сучасними політичними пріоритетами. Об'єктивний підхід – це вивчення достовірних джерел, документації; усебічне вивчення предметів і явищ; заборона викривлення реальних фактів, підлаштування їх під панівні схеми [1, с. 35].

Дослідження в галузі порівняльної педагогіки мають комплексний характер. Завдяки цьому педагоги-компаративісти отримують нові знання, які суттєво впливають на подальший розвиток освітньо-виховного процесу. Педагогічні категорії й закономірності розкриваються через зв'язок з іншими подібними явищами суспільного життя. У порівняльно-педагогічних дослідженнях комплексний підхід дозволяє виявити провідні ідеї, обґрунтувати головну точку зору на освітню систему, педагогічний прогрес [1, с. 49].

Відомо, що активізація розвитку методології компаративістики починається з 50-х рр. ХХ ст. В усьому світі з'являються праці, присвячені проблемам порівняльно-педагогічних досліджень: „Порівняльна педагогіка більш як за чверть століття: зрілість та суперечності” (С. Андерсон, 1977); „Дискусія з приводу методів порівняльної педагогіки” (Дж. Бірідей, 1958), „Порівняльна педагогіка в Колумбійському університеті” (Дж. Бірідей, 1960), „Порівняльний метод у педагогіці” (Дж. Бірідей, 1964); „Нова ера в освіті – порівняльне дослідження” (І. Кендл, 1955), „Методологія порівняльної педагогіки” (І. Кендл, 1959); „Історичний вступ до порівняльної педагогіки” (В. Брікман, 1960); „Проблеми освіти: порівняльний підхід” (Б. Холмз, 1965), „Порівняльна педагогіка: деякі питання методу” (Б. Холмз, 1981) та інші – Англія; „Порівняльна педагогіка” (М. Дебесс і Г. Милиаре, 1972); „Порівняльна педагогіка. Методи та проблеми” (А. Вексліар) – Франція; „Рушійні сили педагогіки народів. Вступ до порівняльної педагогіки” (Ф. Шнайдер, 1947), „Концепція у порівняльній педагогіці” (Ф. Шнайдер, 1955), „Європейське виховання” (Ф. Шнайдер, 1959), „Порівняльна педагогіка. Історія, дослідження, вчення” (Ф. Шнайдер, 1961); „Порівняльна педагогіка. Вступ до її історії, теорії та практики”

(Ф. Хількер, 1962); „Порівняння у педагогіці” (Ф. Зейденфаден, 1966) – Німеччина [5, с. 18].

У цей час значно поширилися міжнародні освітянські контакти. Сприяли цьому масштаби розгортання НТР, створення різноманітних організацій: Рада Європи (1949 р.), яка займається плануванням та здійсненням співробітництва в галузі освіти; Інститут освіти ЮНЕСКО (1951 р.), що сприяє розвитку співробітництва різних держав; мережа асоційованих шкіл ЮНЕСКО (Associated School Project Network (1953 р.). Їхня діяльність спрямована на проведення широкого кола досліджень на міжрегіональному та міжнародному рівнях, на розвиток співробітництва у справі вдосконалення змісту, форм і методів навчально-виховного процесу; Рада культурного співробітництва (1962 р.); Міжнародний інститут планування освіти (1963 р.), головною метою якого є забезпечення ефективного управління, фінансування та організації освіти [4, с. 62 – 63]. У цей період також створюються міжнародні дослідницькі центри, інститути й національні товариства порівняльної педагогіки. Усе це привело до збору, систематизації та поширення матеріалів про діяльність освітніх систем у країнах світу, проведення наукових конференцій, нарад, форумів з проблем розвитку порівняльної педагогіки.

На 50-ті рр. ХХ ст. припадає становлення порівняльної педагогіки як навчального предмета в системі вищих педагогічних закладів. На думку дослідників (М. Соколова, О. Кузьміна, М. Родіонов) [5], порівняльно-педагогічні дослідження та навчальний курс порівняльної педагогіки отримали соціальне замовлення – сприяти інтеграції „західноєвропейських культур”, „уніфікації зовнішньої та внутрішньої організації систем освіти країн світу з метою підвищення культурної спільності”. Однак варто підкреслити, що вивчення курсу „Порівняльна педагогіка” має велике значення: розширює світогляд студентів; допомагає правильно зрозуміти й оцінити загальні закономірності та національні особливості розвитку педагогічної теорії й практики навчання й виховання; озброює вмінням добирати найбільш ефективні форми й методи навчально-виховної роботи; сприяє розвитку навичок самостійної роботи студентів з літературними джерелами [5, с. 32].

Порівняльна педагогіка як навчальна дисципліна розглядалась у Бельгії, Англії, Японії, Швеції, США як необхідна умова педагогічної підготовки науковців, викладачів педагогіки та майбутніх учителів. Обсяг, зміст та організаційно-методичні форми курсу в кожній країні визначались індивідуально. Спільним було детальне вивчення стану освіти в країнах, дискусії, навчальні поїздки за кордон, самостійна робота над вивченням особливостей освіти в обраній країні, що завершувалася доповіддю, участю в науково-практичній конференції або рефератом.

Деякі питання порівняльної педагогіки належать до інших навчальних дисциплін, як-то: педагогіка, історія педагогіки, філософія освіти, порівняльна соціологія освіти тощо. На підставі порівняння програм курсів з компаративної педагогіки у вищих навчальних закладах

країн світу дослідники (М. Соколова, О. Кузьміна, М. Родіонов) називають спільні проблеми: предмет, історія розвитку, завдання та методи дослідження порівняльної педагогіки; система освіти в одній країні або низці країн; окремі проблеми освіти й виховання; соціальні та економічні чинники, що впливають на національні педагогічні системи; зарубіжні системи освіти та їх порівняння з вітчизняною освітньою системою; система управління народною освітою, шкільні реформи; методи навчання, підготовка педагогічних кадрів; діяльність міжнародних організацій у галузі освіти [5, с. 31].

Як показує аналіз сучасних навчальних посібників (О. Галус [2, с. 214 – 215], А. Сбруєва [4, с. 3 – 5], Г. Троцько [3, с. 3 – 4]), студентам пропонують ознайомитись із об'єктом, предметом і функціями порівняльної педагогіки, вивчити її внутрішньопедагогічні та міжгалузеві зв'язки й основні історичні періоди розвитку, дослідити основні чинники розвитку освіти в сучасних умовах, а також стан і перспективи розвитку освіти в провідних країнах та Україні.

Особливістю порівняльної педагогіки як навчальної дисципліни є великий комплекс знань, що пропонується студентам. Спираючись на знання психолого-педагогічних дисциплін та суспільних наук, студенти оволодівають уміннями й навичками наукового порівняльного аналізу складних педагогічних явищ. Отже, порівняльна педагогіка стає синтезуючою навчальною дисципліною та набуває узагальнюючого характеру знань.

Доцільно зауважити, що вчені-компаративісти першої половини ХХ ст. активно працювали в галузі порівняльної педагогіки. Вони аналізували погляди закордонних працівників освіти, співставляли результати діяльності вітчизняних і європейських учених-компаративістів, давали оцінку роботі іноземних колег. Особливо плідною була робота таких вітчизняних педагогів, як С. Ананьїн, Я. Мамонтов та О. Музиченко. Усе це сприяло збагаченню української науково-педагогічної думки, розширенню світогляду фахівців у галузі навчання й виховання, покращенню роботи навчальних закладів, реформуванню освітньої політики в Україні.

Досвід українських учених, діяльність яких припадає на першу половину ХХ ст., спонукав багатьох педагогів звернути увагу на компаративістику як науку, що допоможе вдосконалити вітчизняну систему навчання й виховання, вивести її на якісно новий рівень, приєднатися до загальноєвропейських процесів у галузі освіти. Творче використання педагогічно цінних ідей минулих років лягло в основу науково-дослідної роботи сучасних українських учених-компаративістів, зокрема: О. Галуса, Н. Лавриченко, А. Сбруєвої, Л. Пуховської, Н. Шапошнікової тощо. Практичне втілення педагогічно цінних ідей знаходимо в працях співробітників лабораторії порівняльної педагогіки, лабораторії „Педагогічна компаративістика” Уманського державного педагогічного університету ім. Павла Тичини; кафедри педагогіки Сумського державного

педагогічного університету ім. А. С. Макаренка; відділу порівняльної професійної педагогіки Інституту педагогічної освіти та освіти дорослих НАПН України; відділу порівняльної педагогіки та міжнародної співпраці Інституту обдарованої дитини НАПН України; лабораторії з актуальних проблем порівняльної педагогіки тощо [4, с. 27 – 29].

Зауважимо, що збереження та подальшого використання в сучасних умовах розвитку української держави потребують такі питання: поширення досвіду тих країн, які досягли високого рівня розвитку завдяки ефективним моделям освіти; урахування динаміки суспільних процесів у європейській спільноті та вивчення можливостей удосконалення механізмів і засобів формування спільної ідентичності відповідно до обставин; сприяння адекватному розумінню змісту навчальних програм у контексті політичних, історичних, культурних процесів у тій чи іншій країні; визначення пріоритетних напрямів розвитку європейської освіти; упровадження педагогічних інновацій; удосконалення освітнього менеджменту на основі зарубіжного досвіду; збереження й ретрансляція засобами освіти європейської культурної спадщини; утвердження загальнолюдської системи цінностей в освітній діяльності.

Що ж до прогностичних тенденцій подальшого розвитку й удосконалення порівняльної педагогіки як науки, то варто виділити наступні: збагачення зв'язків порівняльної педагогіки з іншими науками (зокрема з філософією, соціологією, економікою); удосконалення методологічних засад та наукового апарату педагогічної компаративістики з метою її подальшого розвитку як самостійної галузі педагогічного знання, розробка провідних концепцій, вивчення наукових фактів, осмислення нових освітньо-виховних моделей, що вимагатиме доповнення, переосмислення й формулювання нових принципів цієї науки; розробка нових програм з урахуванням зарубіжних стандартів і особливостей національної системи навчання й виховання; упровадження нових та вдосконалення вже наявних форм і методів навчання; створення постійно діючої системи підготовки кадрів з метою забезпечення їх професійної компетентності; формування громадянської позиції в майбутніх педагогів, зростання їх національної самодостатності та самосвідомості.

Висновки. Отже, порівняльна педагогіка здатна зробити вагомий внесок у розбудову вітчизняної та європейської освіти як системної цілісності. З цією метою педагоги-компаративісти мають утверджувати ідею європейського освітнього виміру як таку, що не заперечує можливості існування розмаїття, розбіжностей у національних системах освіти країн спільноти, а передбачає узгодження перш за все основних параметрів і принципів їхнього функціонування. Фахівці з порівняльної педагогіки можуть задовольнити зростаючий інтерес країн-учасниць європейської інтеграції до самооцінки та взаємної оцінки їхніх досягнень у галузі освіти. Результати порівняльно-педагогічних досліджень мають виконувати не стільки рекомендаційну, скільки координаційно-регуляторну функцію. Слід

підкреслити, що дослідження спільностей і відмінностей у європейських освітніх системах може дати підстави для здійснення науково виваженої й раціонально обґрунтованої національної освітньої політики, зокрема у сфері формування єдиного європейського освітнього простору.

Список використаної літератури

1. Вахова М. Г. Развитие сравнительной педагогики в России в 1950 – 1980 гг. : дис... канд. пед. наук : 13.00.01 / Вахова Маргарита Григорьевна. – Пятигорск, 2003. – 175 с. **2. Галус О. М.** Порівняльна педагогіка : навч. посіб. для гуманіст. спец. вищ. пед. навч. закладів / О. М. Галус, Л. М. Шапошнікова. – К. : Вища школа, 2006. – 215 с. **3. Курс лекцій з порівняльної педагогіки** : навч. посіб. / С. В. Білецька, В. М. Білик, А. Г. Відченко та ін. ; за заг. ред. Г. В. Троцько ; Харк. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. – Х. : ХНПУ, 2007. – 263 с. **4. Сбруєва А. А.** Порівняльна педагогіка / А. А. Сбруєва. – Суми : ВТД „Університетська книга”, 2004. – 320с. **5. Соколова М. А.** Сравнительная педагогика : курс лекций для пед. ин-тов / М. А. Соколова, М. Л. Родионов, Е. Н. Кузьмина. – М. : Просвещение, 1978. – 192 с.

Петриченко Л. О. Прогностичні тенденції розвитку порівняльної педагогіки як науки в Україні

У статті розглянуто теоретичні основи порівняльної педагогіки як науки і як навчальної дисципліни. Зроблено невеликий екскурс в історію встановлення міжнародних зв'язків у галузі науки й освіти. Подано характеристика діяльності українських учених. На підставі вивчення науково-педагогічної літератури виділено проблеми у сфері порівняно-педагогічних досліджень, які потребують подальшого вивчення. Крім того, названо тенденції розвитку вітчизняної компаративістики.

Ключові слова: порівняльна педагогіка, міжнародні зв'язки, компаративістика, прогностика, тенденції.

Петриченко Л. О. Прогностические тенденции развития сравнительной педагогики как науки в Украине

В статье рассматриваются теоретические основы сравнительной педагогики как науки и как учебной дисциплины. Делается небольшой экскурс в историю установления международных связей в области науки и образования. Дается характеристика деятельности украинских ученых. На основании изучения научно-педагогической литературы выделяются проблемы в сфере сравнительно-педагогических исследований, требующие дальнейшего изучения. Кроме того, названы тенденции развития отечественной компаративистики.

Ключевые слова: сравнительная педагогика, международные связи, компаративистика, прогностика, тенденции.

Petrichenko L. O. Prognostic Trends in Comparative Pedagogy as a Science in Ukraine

In the article examines the theoretical foundations of comparative pedagogy as a science and as an academic discipline. Done a little of the history of establishing international relations in the field of science and education. We give a characterization of Ukrainian scientists. On the basis of scientific-pedagogical literature highlighted problems in comparative educational research that require further study. In addition, the above trends in national comparative.

Key words: comparative pedagogy, international relations, comparative, prognosticate, trends

Стаття надійшла до редакції 04.07.2012 р.

Прийнято до друку 26.10.2012 р.

УДК 378.094

Л. О. Сущенко

СУЧАСНА НАУКА КРИЗЬ ПРИЗМУ ОСВІТНІХ ЗМІН

Серед багатьох визначень сучасної цивілізації – постіндустріальна, глобальна, технотронна, інформаційна, постекономічна, фінансова тощо найважливішим для нас є її інтелектуальний вимір. Адже ми живемо в період становлення суспільства знань, причому не просто знань, які фіксують ті чи інші сторони дійсності, а знань, завдяки яким відбувається становлення нових цивілізаційних вимірів – динамічно стрімких, сповнених несподіваних поворотів, викликів, що вимагає енергії інтелекту, інноваційного мислення і, зрештою, інноваційної людини.

Одночасно відбувається становлення планетарного комунікативного простору, котрий здійснює суттєвий вплив на всі аспекти життя суспільства, окремого індивіда, на структуроутворювальні компоненти всієї системи культури, науки, освіти. Усе це кардинальним чином змінює систему наявних уявлень про логіку освітнього процесу, ставить завдання виділити його пріоритетні компоненти як домінуючого чинника сучасної цивілізації [4].

Процеси сучасної глобалізації не є чимось несподіваним, що виникло в результаті якогось відкриття. Історично світ глобалізується й інтегрується в процесі всього свого розвитку. Якщо закон глобалізації є об'єктивним законом розвитку людства, то процес трансформації є однією з ключових тенденцій у цьому законі. Розуміння характеру та особливостей цього процесу в загальному контексті світових перетворень необхідне для вироблення ефективної стратегії наукового співробітництва на міждержавному рівні, для вирішення нагальних завдань забезпечення національних інтересів кожної держави, зокрема й України.